

بررسی معنائشناسی واژه‌ی «إِنَّمَا» در دو ترجمه‌ی دهلوی و فولادوند

دکتر محمد جنتی‌فر
دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم
معصومه آمیغی
فارغ‌التحصیل مقطع دکتری رشته زبان و ادبیات عربی، دانشگاه آزاد قم

چکیده

بدون شک اهل علم و ادب عربی می‌دانند که «إِنَّمَا» به دو صورت استعمال می‌شود:
۱- به صورت «إِنَّمَا» حصر که «إِن» و «مَا» یک کلمه به حساب می‌آید و «مَا» در آن به اصطلاح کافه است و در رسم الخط به صورت متصل «إِنَّمَا» نوشته می‌شود.
۲- «إِن» تأکید و «مَا» موصول، که در این جا هم در تلفظ و هم در کتابت از هم جدا است تا معنای صحیح آن فهمیده شود.
عدم دقت در تلفظ و در کتابت این دو، سبب می‌شود معنای صحیح از آن به دست نیاید و به معنای آیه خلل وارد خواهد کرد.
علی‌رغم کاربرد وسیع واژه‌ی «إِنَّمَا» در قرآن، به طور کامل و مستقل مورد بررسی قرار نگرفته است. در این گفتار کوتاه سعی شده است با جمع‌آوری آیات مربوط به این واژه جایگاه آن را در دو ترجمه‌ی شاه ولی‌الله دهلوی [مترجم قرن ۱۲] و جناب فولادوند [مترجم قرن حاضر] مورد بررسی قرار داد.

واژه‌های کلیدی: ترجمه، قصر، إِنَّمَا، دهلوی، فولادوند، تحت‌اللفظی، غیرلفظی.

مقدمه

یکی از اصول و نکاتی که مترجم قرآن کریم باید به آن التفات کافی داشته باشد به کارگیری نکات بلاغی و نحوی در ترجمه قرآن است. علوم بلاغت جنبه‌های فصاحت و بلاغی آیات و زیبایی‌های هنری قرآن را مورد توجه قرار می‌دهد که شامل معانی، بیان و بدیع می‌باشد. علم معانی به فصاحت واژه‌ها، بلاغت ترکیب آیات و کیفیت چینش واژه‌ها و جملات نظر دارد و با توجه به هدف آیات و مقاصد هدایت الهی به مقتضای حال، مخاطب آن را جستجو می‌کند و می‌توان اظهار داشت نقش مهمی را در پیام‌رسانی و تأثر و تحوّل روحی مخاطب بازی می‌کند که یکی از شیوه‌های قصر در علم معانی مبحث «إنّما» است و نادیده گرفتن آن در ترجمه آیات، پیام و روح کلام الهی، به‌طور دقیق به مخاطب انتقال نمی‌یابد. از آن‌جا که مقاله‌ی حاضر در پی بررسی جنبه‌ی معنا شناسی واژه «إنّما» در ترجمه‌های شاه ولی‌الله دهلوی و جناب فولادوند از قرآن کریم می‌باشد، ابتدا نگاهی گذرا به زندگی‌نامه‌ی دو مترجم و ویژگی‌های ترجمه‌ی ایشان پرداخته، آن‌گاه موضوع قصر و ادات آن را مورد کنکاش قرار می‌دهیم، سپس با ذکر آیاتی از قرآن کریم که دربردارنده‌ی این واژه می‌باشد، نقطه نظرات خود را در دو ترجمه با عنوان [ملاحظه] بیان می‌نماییم، همچنین مقاله را با ارائه‌ی جدولی از موارد کاربرد «إنّما» در ترجمه‌های مذکور به پایان می‌بریم.

مختصری از زندگی‌نامه و ویژگی‌های ترجمه‌ی دهلوی

ابوالفیاض قطب‌الدین احمد، ابن عبدالرحیم - مکتبی به ابوالعزیز - معروف به شاه ولی‌الله [لقب طریقتی / عرفانی است] محدّث دهلوی (۱۱۱۴ هـ ق/ ۱۷۰۳ م، ۱۱۷۶ هـ ق / ۱۷۶۲ م) یکی از اصلاح‌گران مهم اسلامی شبه قاره هند بود که مذهب حنفی داشت. ایشان در دهکده پهلست شهرستان مظفر- نگر در نزدیکی دهلی در خانواده‌ای شهره به حکمت و دیانت دیده به جهان گشود. شاه ولی‌الله مردی کوشا و کثیرالتألیف بود، به زبان‌های فارسی و عربی می‌نوشت. آثار او را تا یکصد کتاب و رساله در زمینه‌های قرآنی، حدیث، فقه، کلام برشمرده‌اند. پدر اولین معلم او بود، به سن هفت سالگی قرآن کریم را حفظ و در پانزده سالگی با توصیه‌ی پدر به طریقت صوفیانه نقشبندیّه درآمد که فرقه دیوبندی ریشه در اندیشه‌های ایشان دارد. نهضت شاه ولی‌الله در آغاز به منظور اصلاح اندیشه‌های دینی و خرافات‌زدایی ایجاد شد. پس از درگذشت او پنج فرزندش و در رأس آن‌ها پسرش شاه عبدالعزیز (۱۱۶۷ هـ ق / ۱۷۴۶ م، ۱۲۳۵ هـ ق / ۱۸۲۴ م) و نوه‌اش شاه اسماعیل (۱۱۹۲ هـ ق / ۱۷۸۱ م، ۱۲۴۲ هـ م / ۱۸۳۱) آن

را به یک جریان سیاسی و اجتماعی در هند تبدیل کردند. این جریان در برابر استعمار بریتانیا بر هند موضع سیاسی تند اتخاذ نمود و به همین دلیل هواداران زیادی جذب خود کرد.

امروزه نهضت بزرگ اسلامی در گستره‌ی جنوب آسیا به‌ویژه گروه دیوبندی - که تکثرگرایی و روحیه و پیش‌زمینه عرفانی دارند - خود را ملهم از آثار او و فرزندش می‌دانند (ر.ک: الندوی، رجال الفکر، ۸۳/۴-۱۰۳؛ غفار خان، کیان، ۵۴/۴۶؛ انصاری، ترجمان وحی، ۱۲/۳؛ خرمشاهی، ترجمه شاه ولی الله دهلوی، ترجمان وحی، ۶۲/۹-۶۴؛ قاسمی، ۵۱-۷۲).

ترجمه‌ی قرآنی "فتح الرحمن" به زبان فارسی، از مهمترین آثار ایشان بوده که از ویژگی‌های ذیل برخوردار است:

۱) ایشان در شیوه و اسلوب نگارش اثر ماندگار خود از سبک ترجمه‌های قدیمی پیروی کرده و ظاهراً تحت‌اللفظی است و جزء اولین مترجمین فارسی قرآن کریم است که افزوده‌های تفسیری را با متن همراه کرده است.

۲) ترجمه او با اصل مطابقت دارد و ترجمه آیات یکدست و موافقت و همسانی کلمه‌ها و عبارات در سراپای ترجمه از ظرافت‌های هنری آن است.

۳) مترجم سعی نموده در انتخاب برابرها و معادل‌های فارسی کلمات قرآنی نکته‌سنجی داشته باشد.

۴) ترجمه ایشان از منظرگاه علمی و دقایق فقهی دارای اهمیت است.

۵) سبک سیاق مختار در ترجمه ایشان، فارسی روزمره متداول آن دوره می‌باشد.

۶) ترجمه نظر به اعراب و بلاغت و قصص [اشاره کوتاه] و چکیده‌ای از اسباب و شأن نزول قصه‌های بلند دارد. (ر.ک: خجندی، ۶۴-۶۵؛ خرمشاهی، ترجمه شاه ولی الله دهلوی، ترجمان وحی، ۶۴/۹-۶۲)

مختصری از زندگی‌نامه و ویژگی‌های ترجمه‌ی جناب فولادوند

استاد مرحوم محمد مهدی فولادوند فرزند محمد حسن بختیاری (متولد اراک ۱۲۹۹ ش) می‌باشد.

در شهریور ۱۳۲۹ عازم پاریس شد و مدت چهارده سال در دانشگاه سوربن به تحصیل در رشته‌ی ادبیات، هنر، فلسفه و زبان شناسی عرب پرداخت.

ایشان عضو هیأت انجمن شعرای فرانسه و عضو انجمن فلسفه ایران و علوم انسانی یونسکو و مسلط به زبان فرانسه و انگلیسی و عربی بودند لذا آثار فراوانی را از زبان فارسی به فرانسه، یا از زبان‌های انگلیسی و عربی به فارسی ترجمه کرده‌اند و دیوان اشعار فارسی و فرانسه او موجود است. و از جمله آثار ایشان ترجمه‌ی قرآنی ایشان است که پس از سی سال فعالیت در زمینه

ترجمه قرآن و با تحقیق و بررسی جمعی از علما و فضالای قرآن پژوه به چاپ رسیده است. (ر.ک: خجندی، ۹۳-۹۵؛ حجت، ۹۸؛ خرمشاهی، قرآن پژوه وارسته محمد مهدی فولادوند، ترجمان وحی، ۱۰۸/۲۳-۱۱۱)

ویژگی‌های ترجمه ایشان:

- ۱- ترجمه‌ی استاد فولادوند، ترجمه‌ای است به فارسی امروز، ساده و بدون «سبک و پیچیدگی و ابهام» است.
- ۲- در ترجمه سعی شده است کمال مطابقت با متن مقدس قرآن کریم را داشته باشد.
- ۳- این ترجمه به آفت برگردان لفظ به لفظ دچار نشده و دارای افزوده‌هایی است که ظاهر کردن افزوده‌ها و توضیحات، خارج از متن داخل قلاب می‌باشد.
- ۴- از امتیازهای مهم ایشان دقت تمام در ترجمه کردن کلمه‌های خوش آهنگ و در نتیجه ترجمه‌ی روان و خوش آهنگ قرآن کریم است.
- ۵- روش ایشان در ترجمه، ابتدا به مقایسه و ضمن مد نظر داشتن روح فارسی با مراجعه به کتب لغت و سود بردن از ذوق شخصی به ترجمه پرداخته است.
- ۶- مترجم سعی نموده است که در ترجمه‌ی واژگان مشابه، هماهنگی رعایت شود. (ر.ک: خجندی، ۹۳-۹۸؛ حجت، ۹۹-۱۰۰؛ کوشا، ترجمان وحی، ۴۶/۵، فولادوند، بینات، ۱/۱۵۵)

قصر

قصر که به آن حصر نیز گفته می‌شود، عبارت است از اختصاص امری به امر دیگر به شیوه‌ای مخصوص (التفتازانی، ۳۸۱؛ عتیق، ۱۴۲؛ حسن عباس، ۳۷۲/۱؛ الهاشمی، ۱۲۳) یا اثبات حکمی برای موضوعی که در جمله ذکر شده و نفی آن حکم از غیر آن موضوع می‌باشد. (الهاشمی، ۱۲۳)

ارکان قصر

قصر ۳ رکن دارد:

- ۱- مقصور (صفت یا موصوف): امری است که به امر دیگر اختصاص داده شده است.
- ۲- مقصور علیه (صفت یا موصوف): امری است که امر اول به آن اختصاص داده می‌شود.
- ۳- ابزار استثناء

شیوه‌های قصر

قصر شیوه‌های گوناگون دارد که مهمترین آن‌ها عبارتند از:

- ۱- نفی و استثناء (التفتازانی، ۳۸۸؛ عتیق ۱۴۷؛ القزوینی، ۱/ ۲۲۸؛ الهاشمی، ۱۲۴): نفی

بوسیله «لا» یا «ما» یا غیر اینها و استثناء به «إِلَّا» و «غیر» مانند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» (صافآت، ۳۵) که مقصور علیه در این مثال، بعد از ایزار ذکر شده است و مقصور قبل از آن (عتیق، ۱۴۷؛ حسن عباس، ۳۸۱/۱؛ الهاشمی، ۱۲۵).

۲- با استفاده از «إنما» (التفتازانی، ۳۸۹؛ عتیق، ۱۴۷؛ القزوینی، ۲۲۸/۱؛ حسن عباس، ۳۸۱/۱؛ الهاشمی، ۱۲۴) مانند: «قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ» (کهف، ۱۱۰) که مقصور علیه با «إنما»، چیزی است که پس از «إنما» ذکر می‌شود که در این آیه ی شریفه «أنا» مقصور و «بشر» مقصور علیه است. خطیب قزوینی روش «إنما» را بر دیگر روش‌های عطف مورد مزیت قرار می‌دهد، زیرا در این روش هم اثبات فعل را می‌رساند و هم نفی آن از دیگری را، و هم در استعمال «إنما» کارایی هنری می‌باشد زیرا نوعی تعریض به امری است که عبارت بعدی مفهوم آن را خود دارد (القزوینی، ۱/۲۳۵).

۳- با استفاده از حرف عطف «لا» و «بل» و «لکن» (التفتازانی، ۳۳۸؛ عتیق، ۱۴۷؛ حسن عباس، ۳۸۱/۱؛ الهاشمی، ۱۲۴)، مانند: «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أحيَاءٌ» (بقره، ۱۵۴)، مقصور علیه با «بل» و «لکن» عاطفه، چیزی است که پس از این دو ذکر می‌گردد و مقصور علیه با «لا» عاطفه، چیزی است که قبل از آن بیان می‌شود. (عتیق، ۱۴۷؛ حسن عباس، ۳۸۲/۱؛ الهاشمی، ۱۲۵)

۴- تقدیم ما حقه التأخیر: مقدم داشتن رکنی که در جمله باید مؤخر باشد. (القزوینی، ۱/۲۲۸؛ عتیق، ۱۴۷؛ حسن عباس، ۳۸۱/۱؛ الهاشمی، ۱۲۴)، مانند: «عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا» (یونس، ۸۵) که مقصور علیه در این نوع، چیزی است که مقدم گشته است. (عتیق، ۱۴۷؛ حسن عباس، ۳۸۲/۱؛ الهاشمی، ۱۲۵)

اغراض بلاغی شیوه‌ی قصر

قصر، اغراض بلاغی را دنبال می‌کند که مهمترین آنها عبارتند از:

۱- ایجاز (التفتازانی، ۴۸۴)، یکی از شیوه‌های قصر ایجاز یا کوتاه‌گویی است که مهمترین رکن از ارکان بلاغت به شمار می‌رود زیرا قصر همزمان نقش دو جمله را بازی می‌کند، مانند، «
« (عنکبوت، ۶۴) در این آیه دو سخن خلاصه شده است،

یکی اینکه » «دیگر اینکه» .«

۲- تأکید (التفتازانی، ۳۹۲)، مانند: «
در این آیه بر بازیچه بودن دنیا تأکید می‌ورزد.

۳- اختصاص (عتیق، ۱۴۳)، مانند: «
خداوند اختصاص داده شده است.

معنای «إنما» در دو ترجمه‌ی دهلوی و فولادوند

واژه‌ی «إنما» طبق رسم‌الخط عثمان طه، حدود ۱۴۵ بار در قرآن کریم به کار رفته است. این واژه با توجه به حال و مقام مخاطب در جمله، با قیده‌های فارسی که نشان‌دهنده تخصیص و انحصار می‌باشد، همچون: «تنها، فقط، خود، حتماً، بس، بدون تردید، بی شک و...» ترجمه می‌گردد؛ لازم به ذکر است که استفاده از این واژه‌ها متناسب با سبک و سیاق جمله خواهد بود. با بررسی‌های محققانه پیرامون این لفظ در ترجمه‌ی شاه ولی‌الله دهلوی و جناب فولادوند نتایج ذیل را به دست می‌دهد:

شاه ولی‌الله دهلوی در ترجمه‌ی لفظ «إنما» عنایت به «ما... إلا» داشته و در همه‌ی موارد، آن را ترجمه نموده و از تعبیر «به‌جز این نیست که» مگر در موارد معدودی بهره گرفته است ولی جناب فولادوند در ترجمه همان لفظ از واژه‌ها و قیده‌های متنوعی استفاده نموده که مایه‌ی دلپذیری و شیوایی ترجمه ایشان گردیده است.

آیات ذیل را در ترجمه‌های آن دو به عنوان شاهد مثال بیان می‌کنیم:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ (بقره، ۱/۱۱)

و چون گفته شود ایشان را تباه‌کاری می‌کند در زمین، گویند **جز این نیست که ما اصلاح‌کاریم (دهلوی)**

و چون به آنان گفته شود «در زمین فساد نکنید» می‌گویند: «**ما خود اصلاح‌گریم.**» (فولادوند)

ملاحظه:

شاه ولی‌الله دهلوی با تعبیر «جز این نیست که» و جناب فولادوند با واژه‌ی تأکیدی «خود» به ترجمه «إنما» پرداخته‌اند.

و:

قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا (بقره، ۳/۲۷۵)

گفتند **جز این نیست که سوداگری مانند سود است...** (دهلوی)

آنان گفتند: «**داد و ستد صرفاً مانند رباست.**» (فولادوند)

ملاحظه:

شاه ولی‌الله دهلوی مانند آیه‌ی سابق با تعبیر «جز این نیست که» و جناب فولادوند با تعبیری جدید از آیه‌ی قبل به ترجمه‌ی «إنما» پرداخته است.

و:

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ (شعراء، ۱۹/۱۵۳)

گفتند **جز این نیست که تو از جادوزدگانی (دهلوی)**

گفتند: «قطعاً تو از افسون شدگانی». (فولادوند)

ملاحظه:

شاه ولی‌الله دهلوی، «إنما» را با همان تعبیر «جز این نیست که» ترجمه نموده و جناب فولادوند با تعبیری متفاوت از آیه‌های قبل ترجمه کرده است.

و:

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا (عنکبوت، ۲۰/۱۷)

جز این نیست که می‌پرستید به جز خدایتان را و برمی‌بندید دروغ را (دهلوی)
واقعاً آنچه را که شما سوای خدا می‌پرستید جز بتانی [بیش] نیستند و دروغی برمی‌سازید... (فولادوند)

ملاحظه:

شاه ولی‌الله دهلوی تعبیر سابق خویش را آورده در حالی که جناب فولادوند با واژه‌ی «واقعاً» و «جز... بیش نیستند»، به ترجمه «إنما» پرداخته است.

و:

أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنزِلَ الْكِتَابُ عَلَي طَائِفَيْنِ مِن قَبْلِنَا... (انعام، ۸/۱۵۶)

فرستادیمش تا نگوئید به جز این نیست که فرود آورده شد... (دهلوی)
تا نگوئید: «کتاب [آسمانی]، تنها بر دو طایفه پیش از ما نازل شده... (فولادوند)

و:

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّن بَعْدِهِمْ... (اعراف، ۹/۱۷۳)

یا بگوئید که به جز این نیست که شرک آورده بودند پدران ما پیش از ما... (دهلوی)
یا بگوئید پدران ما پیش از این مشرک بوده‌اند و ما فرزندان پیش از ایشان بودیم... (فولادوند)

ملاحظه:

شاه ولی‌الله دهلوی در دو آیه‌ی فوق، «إنما» را با تعبیر «به جز این نیست که» به جای تعبیر «جز این نیست که» استفاده نموده در حالی که جناب فولادوند آن را در یک آیه با واژه «تنها» ترجمه نموده و در آیه‌ی دیگر، معادل فارسی برای آن ذکر نکرده است.

و:

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَ يَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ... (مائده، ۶/۳۳)

جز این نیست جزای کسانی که جنگ می‌کنند با خدا و رسول او... (دهلوی)

سزای کسانی که با [دوستداران] خدا و پیامبر می‌جنگند و در زمین به فساد می‌کوشند، جز این نیست که کشته شوند یا بر دار آویخته گردند... (فولادوند)

و:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (یس، ۲۲/۸۲)

جز این نیست فرمان خدا چون بخواهد آفریدن چیزی این است که گویدش شو پس می‌شود (دهلوی)

چون به چیزی اراده فرماید، کارش این بس که می‌گوید: «باش»؛ پس [بی‌درنگ] موجود می‌شود (فولادوند)

ملاحظه:

در دو آیه‌ی فوق، تعبیر «جز این نیست» به جای تعبیر «جز این نیست که» در ترجمه‌ی دهلوی مشاهده می‌گردد ولی تعبیرهای «جز این نیست که» و «این بس که»، ترجمه‌ی فولادوند را زیبا ساخته است.

و:

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (نحل، ۱۴/۴۰)

نیست فرمان ما برای چیزی چون خواهیم آفریدنش مگر گوییم او را بشو پس می‌شود (دهلوی)

ما وقتی چیزی را اراده کنیم، همین قدر به آن می‌گوییم: «باش» بی‌درنگ موجود می‌شود (فولادوند)

ملاحظه:

شاه ولی‌الله دهلوی در آیه‌ی فوق، از تعبیر «نیست... مگر» بهره گرفته که با تعبیرهای قبلی وی، کمی متفاوت است و جناب فولادوند از تعبیر «همین قدر» مدد گرفته است.

شاه ولی‌الله دهلوی در چهار آیه‌ی ذیل، لفظ «إِنَّمَا» را از ادات حصر به حساب نیاورده و «إِنْ» را تأکید و «ما» را موصول، در نظر گرفته، و واژه‌ی «هر آینه» را در ترجمه‌ی آن به کار گرفته است، ولی جناب فولادوند تنها در دو آیه «إِنَّمَا» را همچون دهلوی از ادات حصر دانسته و با تعبیر «که آنچه» ترجمه نموده است و در دو آیه‌ی دیگر با تعبیرهای «همان» و «در حقیقت» به ترجمه‌ی «إِنَّمَا»ی حصری پرداخته است.

وَلَا تَسْتَوُوا بِعَهْدِ اللَّهِ تَمَنَّا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ... (نحل، ۱۴/۹۵)

و مستانید عوض عهد خدا بهای اندک هر آینه آنچه نزدیک خداست بهتر است شما را... (دهلوی)

۱- با توجه به تحقیقی که آقای غلامعلی زحمتکش در رسم الخط «ان ما» داشته است در آیات ذکر شده، باید «ما» را موصول در نظر گرفت و منفصل و جدا کتابت شود که در قرآن‌هایی که اکنون به چاپ می‌رسد درست کتابت نشده و به صورت متصل آمده و این اشتباه مربوط به کاتبان و خطاطان است (ر.ک: زحمتکش، فصلنامه بینات، ش ۵۴، ص ۷۷ - ۷۸).

و پیمان خدا را به بهای ناچیز مفروشید، زیرا آنچه نزد خداست - اگر بدانید - همان برای شما بهتر است. (فولادوند)

و:

أَلْقِي مَا فِي يَمِينِكَ تَلَقَّفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كِيدٌ سِحْرٍ... (طه، ۱۶/۶۹)
و بیفکن در دست راست تست تا فرو برد و چیزی را که ساحران ساخته‌اند هر آئینه آنچه ساخته‌اند جادوی جادو کننده است... (دهلوی)
و آنچه در دست راست داری بینداز، تا هرچه را ساخته‌اند ببلعند. در حقیقت، آنچه سرهم‌بندی کرده‌اند، افسون افسونگر است... (فولادوند)

و:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٍ (ذاریات، ۲۶/۵)
هر آئینه وعده که کرده میشود بشما راست (دهلوی)
که آنچه وعده داده شده‌اید راست است. (فولادوند)

و:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ (مرسلات، ۲۹/۷)
هر آئینه آنچه وعده داده می‌شود شما را البته بودنی است (دهلوی)
که آنچه وعده یافته‌اید قطعاً رخ خواهد داد (فولادوند)

جدول آیات «إنما» در دو ترجمه‌ی (دهلوی و جناب فولادوند)

جدول ذیل به تفاوت‌های بارز ترجمه‌ی دو مترجم زبردست زبان فارسی با توجه به دو مقطع زمانی مختلف در مورد کاربرد «إنما» در ترجمه‌ی ایشان از قرآن کریم اشاراتی دارد که در یک طرف شاه ولی الله دهلوی دقت در ترجمه و معادل‌سازی واژه‌ی «إنما» را اصل گرفته و وفاداری خود به الفاظ قرآن را در ترجمه‌ی خویش نشان داده، و در طرف دیگر جناب فولادوند هنر زیباشناسی بی‌بدیل خود در عصر حاضر را از ادب فارسی در کاربرد معنای «إنما»، به رخ خواننده می‌کشد.

جزء	سوره	آیه	ترجمه جناب دهلوی	ترجمه جناب فولادوند
۱	بقره	۱۱	جز این نیست که	خود
۱	بقره	۱۴	جز این نیست که	فقط
۱	بقره	۱۰۲	جز این نیست که	-
۱	بقره	۱۱۷	جز این نیست که	فقط

جز این نیست که	جز این نیست که	۱۳۷	بقره	۱
فقط	جز این نیست که	۱۶۹	بقره	۲
تنها	جز این نیست که	۱۷۳	بقره	۲
تنها	جز این نیست که	۱۸۱	بقره	۲
صرفاً	جز این نیست که	۲۷۵	بقره	۳
فقط	جز این نیست که	۲۰	آل عمران	۳
فقط	جز این نیست که	۴۷	آل عمران	۳
جز این نبود که	جز این نیست که	۱۵۵	آل عمران	۴
در واقع	جز این نیست که	۱۷۵	آل عمران	۴
فقط	جز این نیست که	۱۷۸	آل عمران	۴
همانا	جز این نیست که	۱۸۵	آل عمران	۴
جز این نیست که	جز این نیست که	۱۰	نساء	۴
تنها	جز این نیست که	۱۷	نساء	۴
فقط	جز این نیست که	۱۱۱	نساء	۵
فقط	جز این نیست که	۱۷۱	نساء	۶
فقط	جز این نیست که	۱۷۱	نساء	۶
فقط	جز این نیست که	۲۷	مائده	۶
جز این نیست که	جز این نیست	۳۳	مائده	۶
تنها	جز این نیست که	۵۵	مائده	۶
-	جز این نیست که	۹۰	مائده	۷
همانا	جز این نیست که	۹۱	مائده	۷
تنها	جز این نیست که	۱۹	انعام	۷
تنها	جز این نیست که	۳۶	انعام	۷
تنها	جز این نیست که	۱۰۹	انعام	۷
تنها	بجز این نیست که	۱۵۶	انعام	۸
فقط	جز این نیست که	۱۵۹	انعام	۸
فقط	جز این نیست که	۳۳	اعراف	۸
تنها	جز این نیست که	۱۳۱	اعراف	۹
-	بجز این نیست که	۱۷۳	اعراف	۹
تنها	جز این نیست که	۱۸۷	اعراف	۹

تنها	جز این نیست که	۱۸۷	اعراف	۹
فقط	جز این نیست که	۲۰۳	اعراف	۹
همان	جز این نیست که	۲	انفال	۹
تنها	جز این نیست که	۱۸	توبه	۱۰
حقیقت این است که	جز این نیست که	۲۸	توبه	۱۰
حقیقت این است که	جز این نیست که	۳۷	توبه	۱۰
تنها	جز این نیست که	۴۵	توبه	۱۰
جز این نیست که	جز این نیست که	۵۵	توبه	۱۰
تنها	جز این نیست که	۶۰	توبه	۱۰
فقط	جز این نیست که	۶۵	توبه	۱۰
جز این نیست که	جز این نیست که	۸۵	توبه	۱۰
فقط	جز این نیست که	۹۳	توبه	۱۰
فقط	جز این نیست که	۲۰	یونس	۱۱
فقط	جز این نیست که	۲۳	یونس	۱۱
در حقیقت	جز این نیست که	۲۴	یونس	۱۱
-	جز این نیست که	۱۰۸	یونس	۱۲
-	جز این نیست که	۱۰۸	یونس	۱۲
فقط	جز این نیست که	۱۲	هود	۱۲
تنها	جز این نیست که	۳۳	هود	۱۲
-	جز این نیست که	۸۶	یوسف	۱۳
فقط	جز این نیست که	۷	رعد	۱۳
تنها	جز این نیست که	۱۹	رعد	۱۳
جز این نیست که	جز این نیست که	۳۶	رعد	۱۳
جز این نیست که	جز این نیست که	۴۰	رعد	۱۳
جز این نیست که	جز این نیست که	۴۲	ابراهیم	۱۳
در حقیقت	جز این نیست که	۱۵	حجر	۱۴
همین قدر	نیست... مگر	۴۰	نحل	۱۴
جز این نیست که	جز این نیست که	۵۱	نحل	۱۴
فقط	جز این نیست که	۸۲	نحل	۱۴
جز این نیست که	جز این نیست که	۹۲	نحل	۱۴

همان	هر آئینه	۹۵	نحل	۱۴
فقط	جز این نیست که	۱۰۰	نحل	۱۴
جز این نیست که	جز این نیست که	۱۰۱	نحل	۱۴
جز این نیست که	جز این نیست که	۱۰۳	نحل	۱۴
تنها	جز این نیست که	۱۰۵	نحل	۱۴
جز این نیست که	جز این نیست که	۱۱۵	نحل	۱۴
-	جز این نیست که	۱۲۴	نحل	۱۴
-	جز این نیست که	۱۵	اسراء	۱۵
تنها	جز این نیست که	۱۵	اسراء	۱۵
هم	جز این نیست که	۱۱۰	کهف	۱۶
فقط	جز این نیست که	۱۹	مریم	۱۶
همین قدر	جز این نیست که	۳۵	مریم	۱۶
-	جز این نیست که	۸۴	مریم	۱۶
در حقیقت	جز این نیست که	۹۷	مریم	۱۶
در حقیقت	هر آئینه	۶۹	طه	۱۶
تنها	جز این نیست که	۷۲	طه	۱۶
-	جز این نیست که	۹۰	طه	۱۶
تنها	جز این نیست که	۹۸	طه	۱۶
فقط	جز این نیست که	۴۵	انبیاء	۱۷
جز این نیست که	جز این نیست که	۱۰۸	انبیاء	۱۷
فقط	جز این نیست که	۴۹	حج	۱۷
فقط	جز این نیست که	۱۱۷	مؤمنون	۱۷
تنها	جز این نیست که	۵۱	نور	۱۸
-	جز این نیست که	۵۴	نور	۱۸
جز این نیست که	جز این نیست که	۶۲	نور	۱۸
قطعاً	جز این نیست که	۱۵۳	شعراء	۱۹
واقعا	جز این نیست که	۱۸۵	شعراء	۱۹
تنها	جز این نیست که	۴۰	نمل	۱۹
تنها	جز این نیست که	۹۱	نمل	۲۰
تنها	جز این نیست که	۹۲	نمل	۲۰

فقط	جز این نیست که	۹۲	نمل	۲۰
-	جز این نیست که	۷۸	قصص	۲۰
تنها	جز این نیست که	۶	عنکبوت	۲۰
واقعا، جز...بیش نیستند	جز این نیست که	۱۷	عنکبوت	۲۰
فقط	جز این نیست که	۲۵	عنکبوت	۲۰
-	جز این نیست که	۵۰	عنکبوت	۲۱
تنها	جز این نیست که	۵۰	عنکبوت	۲۱
تنها	جز این نیست که	۱۲	لقمان	۲۱
تنها	جز این نیست که	۱۵	سجده	۲۱
فقط	جز این نیست که	۳۳	احزاب	۲۲
فقط	جز این نیست که	۶۳	احزاب	۲۲
فقط	جز این نیست که	۴۶	سبأ	۲۲
فقط	جز این نیست که	۵۰	سبأ	۲۲
فقط	جز این نیست که	۶	فاطر	۲۲
تنها	جز این نیست که	۱۸	فاطر	۲۲
تنها	جز این نیست که	۱۸	فاطر	۲۲
تنها	جز این نیست که	۲۸	فاطر	۲۲
تنها	جز این نیست که	۱۱	یس	۲۲
این بس	جز این نیست	۸۲	یس	۲۳
تنها	جز این نیست که	۱۹	صافات	۲۳
فقط	جز این نیست که	۶۵	ص	۲۳
تنها	جز این نیست که	۹	زمر	۲۳
بی تردید	جز این نیست که	۱۰	زمر	۲۳
تنها	جز این نیست که	۴۱	زمر	۲۴
تنها	جز این نیست که	۴۹	زمر	۲۴
تنها	جز این نیست که	۳۹	غافر	۲۴
همین قدر	جز این نیست که	۶۸	غافر	۲۴
جز اینکه	جز این نیست که	۶	فصلت	۲۴
تنها	جز این نیست که	۴۲	شوری	۲۵
در حقیقت	جز این نیست که	۵۸	دخان	۲۵

فقط	جز این نیست که	۲۳	احقاف	۲۶
این...بیش نیست	جز این نیست که	۳۶	محمّد	۲۶
تنها	جز این نیست که	۳۸	محمّد	۲۶
جز این نیست که	جز این نیست که	۱۰	فتح	۲۶
تنها	جز این نیست که	۱۰	فتح	۲۶
در حقیقت	جز این نیست که	۱۰	حجرات	۲۶
در حقیقت	جز این نیست که	۱۵	حجرات	۲۶
که آنچه	هر آئینه	۵	ذاریات	۲۶
تنها	جز این نیست که	۱۶	طور	۲۷
صرفاً	جز این نیست که	۱۰	مجادله	۲۸
فقط	جز این نیست که	۹	ممتحنه	۲۸
صرفاً	جز این نیست که	۱۵	تغابن	۲۸
در واقع	جز این نیست که	۷	تحریم	۲۸
فقط	جز این نیست که	۲۶	ملک	۲۹
صرفاً	جز این نیست که	۲۶	ملک	۲۹
تنها	جز این نیست که	۲۰	جن	۲۹
که	جز این نیست که	۹	انسان	۲۹
که آنچه	هر آئینه	۷	مرسلات	۲۹
در حقیقت	جز این نیست که	۱۳	نازعات	۳۰
فقط	جز این نیست که	۴۵	نازعات	۳۰
تنها	جز این نیست که	۲۱	غاشیه	۳۰

نتیجه

- ۱- شاه ولی الله دهلوی که از مترجمین تحت اللفظی به شمار می آید، واژه «إنما» را با تعبیر «جز این نیست که» ترجمه نموده مگر در موارد معدودی، و در چهار آیه «إن» را تأکید و «ما» را موصول در نظر گرفته و معنای حصر را از آن خارج نموده است.
- ۲- جناب فولادوند از مترجمین غیرلفظی، آن را در اکثر آیات ترجمه نموده و از واژه های متعددی، همچون: «خود، فقط، جز این نیست که، تنها، صرفاً، جز این نبود که، در واقع، همانا...» بهره گرفته است؛ و در دو آیه «إن» را تأکید و «ما» را موصول دانسته و به صورت حصر ترجمه نموده است. به کارگیری واژه های تأکیدی متنوع و بلیغ در آیات گوناگون، ترجمه ایشان را دلنشین کرده است.

در پایان این نوشته امید است، محققان و مترجمان قرآن کریم با بررسی موشکافانه‌ی بیشتر کاربرد واژه‌ی «إنما» و موارد مشابه آن در امر ترجمه‌ی قرآن به سمت ترجمه‌ای سلیس و بلیغ‌تری از آیات قرآن قدم بردارند؛ به نظر نگارنده، این تحقیق صرفاً یک اقدام کوچک بیش نیست.

منابع

- علاوه بر قرآن کریم؛
- ۱- انصاری، محمدرضا، ۱۳۷۷ ه. ش، **نقد و بررسی ترجمه شاه ولی الله دهلوی**، ترجمان وحی، ج ۳، ش سوم، سال دوم.
 - ۲- بی‌نام، «ترجمه قرآن فولادوند از منظر قرآن پژوهان»، روزنامه خراسان، سال ۲۱/۸/۸۷.
 - ۳- التفتازانی، سعدالدین بن مسعود بن عمر، ۱۴۲۲ ه. ق / ۲۰۰۱ م، ط ۱، **المطول**، تحقیق الدكتور عبدالحمید هنداوی، بیروت، دارالکتب العلمیه.
 - ۴- حجت، هادی، ۱۳۷۹ ه. ش، **عیار نقد بر ترجمان وحی**، تهران، فرهنگ گستر.
 - ۵- الدكتور حسن عباس، ۱۴۲۰ ه. ق / ۲۰۰۰ م، **فضل**، البلاغه فنونها وأفنانها، عمان، دارالفرقان، ط ۶، ج ۱.
 - ۶- الحسینی الندوی، ابوالحسن علی، ۱۴۰۵ ه. ق / ۱۹۸۵ م، **رجال الفكر والدعوه فی الاسلام الامام الدهلوی**، الكويت، دارالقلم للنشر والتوزیع، ط ۱، ج ۴.
 - ۷- دکتر خجندی، عبدالمتان نصرالدین، ۱۳۸۵ ه. ش، **آشنایی با ترجمه‌های فارسی قرآن کریم در ایران و تاجیکستان**، تهران، نشر میترا.
 - ۸- الخطیب القزوینی، ۱۴۲۰ ه. ق / ۱۹۹۹ م، **الایضاح فی علوم البلاغه**، شرح و تعلیق و تنقیح و تحقیق الدكتور محمد عبدالنعم خفاجی والدكتور عبدالعزيز شرق، القاهرة، دار الكتاب المصری، ج ۱.
 - ۹- خرمشاهی، بهاء‌الدین، قرآن پژوه و ارسته محمد مهدی فولادوند، ترجمان وحی، ج ۲۳، ش اول، سال دوازدهم.
 - ۱۰- خرمشاهی، بهاء‌الدین، ۱۳۸۰ ه. ش، ترجمه شاه ولی الله دهلوی، ترجمان وحی، ج ۹، ش اول، سال پنجم. الدرویش، محیی‌الدین، ۱۴۱۹ ه. ق / ۱۹۹۹ م، **اعراب القرآن الکریم**، دمشق - بیروت، دار ابن کثیر، ط ۶.
 - ۱۲- دهلوی، شاه ولی الله، «قرآن مجید عکس مترجم»، لاهور.
 - ۱۳- زحمتکش، غلامعلی بخش، «رسم الخط انما»، بینات، ش دوم، سال چهاردهم.
 - ۱۴- صافی، محمود، **الجدول فی اعراب القرآن و صرفه و بیانها**، دمشق، دارالرشید.
 - ۱۵- الدكتور عتیق، عبدالعزیز، **علم المعانی - البیان - البدیع**، بیروت، دار النهضه العربیه.
 - ۱۶- غفارخان، حافظ، «شاه ولی الله دهلوی»، مجله کیان، ترجمه بابک عباسی، ش چهل و ششم، سال نهم.
 - ۱۷- فولادوند، محمد مهدی، «قرآن کریم ترجمه محمد مهدی فولادوند»، بینات، ش اول، سال اول.
 - ۱۸- فولادوند، محمد مهدی، ۱۳۷۸ ه. ش، **ترجمه قرآن مجید**، تهران، افست.
 - ۱۹- قاسمی، محمد مسعود، ۱۳۸۱ ه. ش، **زندگینامه جناب شاه ولی الله محدث دهلوی با مطالعه و بررسی اندیشه‌های قرآنی ایشان**، ترجمه عبدالله خاموش هروی و شیخ الاسلام احمد جم، دانشگاه فردوسی مشهد.
 - ۲۰- کوشا، محمد علی، ۱۳۷۸ ه. ش، «نقدی بر ترجمه استاد فولادوند»، ترجمان وحی، ج ۵، ش اول، سال سوم.
 - ۲۱- لکهنوی، عبدالحی، ۱۹۵۷ م، **نزهه الخواطر**.
 - ۲۲- الهاشمی، أحمد، ۱۴۲۹ ه. ق / ۲۰۰۸ م، **جواهر البلاغه**، بیروت - لبنان، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.